

Sygn.akt III AUa 1027/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lipca 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: SSA Teresa Suchcicka (spr.)

Sędziowie: SA Bożena Szponar - Jarocka

SA Dorota Elżbieta Zarzecka

Protokolant: Edyta Katarzyna Radziwońska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 5 lipca 2017 r. w B.

sprawy z odwołania E. O.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

o emeryturę

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B.

od wyroku Sądu Okręgowego w Suwałkach III Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 10 sierpnia 2016 r. sygn. akt III U 121/16

I. zmienia zaskarżony wyrok i oddala odwołanie;

II. odstępuje od obciążania E. O. kosztami zastępstwa procesowego organu rentowego za II instancję.

SSA Bożena Szponar - Jarocka SSA Teresa Suchcicka SSA Dorota Elżbieta Zarzecka

Sygn. akt III AUa 1027/16

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. decyzją z dnia 24 lutego 2016 r., odmówił E. O. prawa do wcześniejszej emerytury, z uwagi na niewykazanie 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych. W tym zakresie organ rentowy nie uwzględnił okresu od 19.08.1969 r. do 31.01.1973 r., wnioskowanego jako okres pracy w gospodarstwie rolnym.

W odwołaniu do tej decyzji E. O. domagał się jej zmiany, uwzględnienia spornego okresu do stażu ubezpieczeniowego i przyznania prawa do wcześniejszej emerytury. Wnioskował o zaliczenie okresów wakacji w latach 1970 i 1971 (łącznie 4 miesiące), okresów obowiązkowych praktyk zawodowych odbywanych w gospodarstwie rolnym ojca w okresie nauki tj. praktyki jesiennej od 01.09. do 30.11.1970 r. i od 01.09.1971 r. do 30.11.1971 r. i wiosennej od 01.04. do 22.06.1971 r. i od 01.04. do 22.06.1972 r. – przy przyjęciu, że praktyki te odbywały się przez 3 dni w tygodniu. Wnioskował również o uwzględnienie okresu pracy w gospodarstwie rolnym ojca po zakończeniu nauki w szkole zawodowej do momentu podjęcia pierwszego zatrudnienia tj. od 23.06.1972 r. do 31.01.1973 r.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniosł o jego oddalenie.

Sąd Okręgowy w Suwałkach wyrokiem z 10 sierpnia 2016 r. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał E. O. prawo do emerytury od dnia 26 listopada 2015 r. (pkt 1) oraz zasądził od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. na rzecz E. O. kwotę 360 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego (pkt 2).

Sąd Okręgowy ustalił, że E. O. wnioskiem z dnia 26.11.2015 r. wystąpił do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o przyznanie emerytury. Na dzień 01.01.1999 r. udowodnił 23 lata 9 miesięcy i 24 dni okresów składkowych i nieskładkowych. Uwzględniony przez organ rentowy staż pracy w warunkach szczególnych wyniósł 15 lat 7 miesięcy 22 dni. Odwołujący domagał się uwzględnienia do stażu pracy przypadającego na okres od 19.08.1969 r. do 31.01.1973 r. okresu pracy w gospodarstwie rolnym ojca.

Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca w spornym okresie mieszkał i pracował w gospodarstwie rolnym ojca – S. O., które znajdowało się w gminie S. w obrębie wsi K. (7,809 ha użytków rolnych i leśnych wraz z zabudowaniami) i wsi C. (1,62 ha użytków rolnych). Odwołujący był wówczas najstarszym z sześciorga dzieci małżonków O.. Gospodarstwo nie było zmechanizowane, gdyż dopiero w 1972 r. ojciec wnioskodawcy kupił z PGR-u używany ciągnik, który był awaryjny. Do momentu zakupu ciągnika wszystkie prace były wykonywane ręcznie lub przy pomocy koni. Ojciec wnioskodawcy hodował drób, krowy oraz trzodę chlewną. Miał również 3 konie. Gospodarstwo nie było ukierunkowane na jeden rodzaj produkcji roślinnej i produkowano zboża, ziemniaki, warzywa oraz tytoń.

Z dalszych ustaleń Sądu pierwszej instancji wynikało, że w dniu 01.09.1969 r. odwołujący rozpoczął naukę w (...) Szkole (...) w S.. Odległość między miejscem zamieszkania, a szkołą wynosiła około 35 km i wnioskodawca pokonywał ją najczęściej autobusem, zwłaszcza w okresie zimowym, albo motorem. Odwołujący uczył się na kierunku mechaniki maszyn rolniczych. Na drugim i trzecim roku nauki zmianie ulegał system nauczania poprzez podział tygodnia nauki na 3 dni zajęć teoretycznych i 3 dni zajęć praktycznych. Zajęcia teoretyczne odbywały się w szkole, natomiast obowiązkowe zajęcia praktyczne uczniowie odbywali generalnie w PGR, natomiast ci, których rodzice posiadali gospodarstwa rolne mogli je odbywać w rodzinnym gospodarstwie rolnym. Ojciec odwołującego wystąpił z wnioskiem, aby wnioskodawca odbywał zajęcia praktyczne w jego gospodarstwie rolnym i uzyskał na to zgodę. Jesienne zajęcia praktyczne odbywały się od połowy września do połowy listopada natomiast wiosenne - od kwietnia do czerwca. W dniach trzydniowych praktyk, które odwołujący odbywał w gospodarstwie rolnym ojca, nie musiał wcześniej stawiać się w szkole tylko od rana podejmował prace w gospodarstwie. Wykonywał wszystkie prace rolnicze i ich wymiar przekraczał wówczas znacznie 4 godziny dziennie. Z odbytych praktyk przedstawiał cotygodniową relację zawartą w specjalnym dzienniczku. Nauczyciele zawodu okresowo kontrolowali gospodarstwa, w których uczniowie odbywali praktyki, w tym również wnioskodawcę.

Nadto Sąd Okręgowy ustalił, że w okresie wakacyjnym tj. lipiec – sierpień 1970 r. i 1971 r. odwołujący stale pracował w gospodarstwie rolnym ojca. W trakcie pracy w gospodarstwie rolnym ojca wnioskodawca wykonywał wszystkie prace rolnicze przy zwierzętach – karmienie, przygotowanie paszy, obsługa parnika z ziemniakami, wyrzucanie obornika, przeganianie krów, dojenie etc., oraz prace polowe. Wnioskodawca pracował m.in. przy produkcji tytoniu, która w całości była wykonywana ręcznie. W dniu 24.06.1974 r. wnioskodawca ukończył naukę w trzyletniej (...) Szkole (...) w S., uzyskując tytuł mechanika maszyn rolniczych. W świadectwie ukończenia szkoły wykazane zostały również oceny, jakie wnioskodawca otrzymał m.in. za „zajęcia praktyczne”.

W związku z powyższym, Sąd Okręgowy jako okres uzupełniający uwzględnił 4 miesiące wakacji (lata 1970 i 1971) oraz 3 miesiące i 19 dni praktyk odbywanych przez wnioskodawcę w gospodarstwie rolnym ojca. Wyliczając okresy praktyk Sąd I instancji przyjął, iż trwały one 3 dni w tygodniu. W okresie jesiennym, czyli od połowy września do połowy listopada w sumie pracował w gospodarstwie rolnym przez 24 dni, natomiast w okresie praktyk wiosennych, czyli od kwietnia do czerwca, przez 31 dni. W sumie odwołującemu uwzględniono praktyki jesienne 1970 r. (24 dni) praktyki wiosenne 1971 r. (31 dni), praktyki jesienne 1971 r. (24 dni) i praktyki wiosenne 1972 r. (31 dni).

Z ustaleń Sądu I instancji nadto wynikało, że po zakończeniu nauki odwołujący wrócił do pracy w gospodarstwie rolnym ojca, co trwało nieprzerwanie od 23.06.1972 r. do 31.01.1973 r. Odwołujący wykonywał wszystkie prace rolnicze (zeznania m.in. świadka M. T. i odwołującego). Okres ten (7 miesięcy 8 dni) również został w całości uwzględniony, jako okres uzupełniający ogólny staż ubezpieczeniowy odwołującego.

Rozważając powyższe ustalenia faktyczne Sąd Okręgowy odwołał się do treści art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, określającego warunki niezbędne do przyznania emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach. Ponadto wskazał, że zgodnie z treścią art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych przy ustalaniu prawa do emerytury oraz przy obliczaniu jej wysokości uwzględnia się również okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, przypadające przed dniem 01.01.1983 r. okresy, traktując je, z zastrzeżeniem art. 56, jak okresy składkowe, jeżeli okresy składkowe i nieskładkowe, ustalone na zasadach określonych w art. 5-7, są krótsze od okresu wymaganego do przyznania emerytury, w zakresie niezbędnym do uzupełnienia tego okresu.

W sprawie sporne pozostało, czy odwołujący posiada 25 lat okresów ubezpieczeniowych. W ocenie Sądu Okręgowego postępowanie dowodowe przeprowadzone w sprawie wykazało, iż areal oraz ilość trzody chlewnej, a także zakres produkcji roślinnej uzasadniała konieczność pomocy odwołującego w prowadzeniu tego gospodarstwa. Rodzice wnioskodawcy mieli w sumie sześcioro dzieci, jednak to odwołujący był najstarszym synem i to na nim spoczywał obowiązek pomocy ojcu. Co prawda okres nauki w szkole odległej o około 35 km od miejsca zamieszkania uzasadniał stanowisko organu rentowego to jednak w niniejszym postępowaniu wnioskodawca wskazał na istotny fakt odbywania praktyk w gospodarstwie rolnym ojca. Okoliczność ta została przez niego wykazana. Świadek E. P., który w spornym okresie był jednym z nauczycieli zawodu w (...) w S. potwierdził system nauczania zawodu w klasach 2 i 3, który dzielił tydzień nauki na 3 dni zajęć teoretycznych, które odbywały się w szkole i 3 dni zajęć praktycznych, które odwołujący odbywał w gospodarstwie rolnym ojca. Generalnie zasadą było, że zajęcia praktyczne uczniowie odbywali w PGR-ach, ponieważ rodzice nie zawsze posiadali gospodarstwa rolne, albo jeżeli już to o bardzo małym areale. Natomiast ojciec wnioskodawcy posiadał gospodarstwo rolne i to o znaczącym areale. W toku postępowania Sąd podejmował liczne próby uzyskania programu nauczania, który wprost wskazywałyby na taki system nauczania w klasach 2 i 3 w tej placówce, jednak (...) Kuratorium (...) nie posiadało planów i programów nauczania z tych okresów. W opinii Sądu I instancji zeznania byłego nauczyciela oraz uczniów tej szkoły – w tym wnioskodawcy – były na tyle precyzyjne i wiarogodne, iż dawały podstawy do przyjęcia, iż taki system nauczania (podział tygodnia nauki na 3 dni zajęć praktycznych i 3 dni zajęć teoretycznych) był faktycznie realizowany i miał charakter obligatoryjny. Okres ten został przez Sąd uwzględniony w wykazanym wyżej zakresie nie tylko w oparciu o zeznania świadków i odwołującego, którzy w sposób rzeczowy i wiarygodny przedstawiali powyższe okoliczności, ale również doświadczenie życiowe które wskazuje, iż w sytuacji uzyskania przez ojca wnioskodawcy możliwości otrzymania stałej pomocy w prowadzeniu gospodarstwa rolnego korzystał z takiej „oferty”. W tych okolicznościach Sąd Okręgowy dokonał wyliczenia ilości dni, które odwołujący poświęcał na jesienne i wiosenne zajęcia praktyczne. Ponadto z ustaleń Sądu pierwszej instancji wynikało, iż codzienne obowiązki odwołującego w dniach obowiązkowych praktyk czy też w okresie wakacji, zajmowały mu zdecydowanie więcej niż 4 godziny dziennie i jego praca nie miała charakteru okazjonalnej pomocy, gdyż w rzeczywistości spełniała warunki powołanego wyżej art. 10 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Sąd uznał, że w sumie uwzględnieniu podlegały 3 miesiące i 19 dni okresów praktyk i 4 miesiące wakacji. W oparciu o zeznania odwołującego Sąd nie miał również wątpliwości, iż po zakończeniu nauki do momentu podjęcia pierwszego zatrudnienia, wnioskodawca stale i w wymiarze również przekraczającym 4 godziny dziennie, pracował w gospodarstwie rolnym ojca (od 23.06.1972 r. do 31.01.1973 r.).

Konkludując, Sąd I instancji stwierdził, że odwołujący wykazał, iż na dzień 01.01.1999 r. posiada wymagane 25 lat okresów składkowych, nieskładkowych oraz uzupełniających. Pozostałe przesłanki do uzyskania prawa do wcześniejszej emerytury, zostały przez odwołującego spełnione jeszcze na etapie postępowania przed organem rentowym i nie budziły zastrzeżeń ze strony Sądu.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 477¹⁴ §2 k.p.c. Sąd Okręgowy orzekł jak w punkcie 1 sentencji wyroku.

O kosztach procesu Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. zaskarżył powyższy wyrok w całości, zarzucając mu naruszenie:

1. Mające wpływ na wynik niniejszego postępowania naruszenie przepisów art. 248 §1 k.p.c. w zw. z art. 217§ 3 k.p.c., art. 217 k.p.c. i art. 212 § 1 k.p.c. w zw. z art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na oddaleniu wniosku organu rentowego o zwrócenie się o programy nauczania i praktyk zawodowych dla mechaników maszyn rolniczych, w szczególności programu o symbolu cyfrowym 1 - 1.17 zatwierdzonego w dacie 28.05.1966 r. nr (...) -21/66 do Ministerstwa Edukacji Narodowej, uznając okoliczności sprawy w zakresie czasokresu oraz rodzaju praktyk zawodowych odbywanych przez odwołującego się w czasie nauki w Zespole Szkół (...) w S. oraz zakładając, iż uzyskanie tego dokumentu z MEN będzie niemożliwe.

2. Mające wpływ na wynik niniejszego postępowania naruszenie przepisów art. 233 § 1 k.p.c. polegające na uznaniu zeznań świadków, w szczególności E. P. oraz wyjaśnień odwołującego za w pełni wiarygodne, mimo, że zasady logiki i doświadczenia życiowego wskazują na to, że programy nauczania i praktyk zawodowych zmieniają się i zmieniały się bardzo często, świadek będący nauczycielem mimo upływu kilkudziesięciu lat od okresu, na który miał zeznawać pamięta jak wyglądał program nauczania i praktyk zawodowych w zawodzie mechanika maszyn rolniczych, który podobnie jak inne programy nauczania i praktyk zawodowych ulegają i ulegały częstym zmianom. Poza tym zasady logiki i doświadczenia zawodowego przeczą temu, aby uczeń uczący się do wykonywania zawodu mechanika maszyn rolniczych, a więc osoby, która miała naprawiać i konserwować maszyny, miał odbywać wyłącznie praktyki polegające na pracach rolniczych w gospodarstwie rolnym, a nie w warsztacie przy naprawie i konserwacji takich maszyn. Sprzeczne z zasadami logiki i doświadczenia życiowego jest też rzekome udzielanie przez Dyrektora przedłużania okresu praktyk zawodowych z uwagi na potrzeby właścicieli indywidualnych gospodarstw rolnych będących rodzicami uczniów ponad obowiązujący wymiar, zważywszy na to, że szkoła rozliczana była z frekwencji uczniów i realizacji programów nauczania oraz praktyk zawodowych.

3. Oparcie zaskarżonego wyroku na błędnych ustaleniach faktycznych, iż odwołujący spełnił warunek legitymowania się okresem składkowym 25 lat na dzień 31.12.1998 r. Błędne ustalenia faktyczne były wynikiem wskazanych wyżej naruszeń przepisów procesowych oraz błędnej wykładni oraz zastosowaniu przepisu art. 10 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Sąd zaliczył bowiem odwołującemu się do okresów pracy w gospodarstwie rolnym przed 01.01.1983 r. po ukończeniu 16 roku życia, okres rzekomego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym ojca odwołującego się w ramach praktyk zawodowych odbywanych w czasie nauki zawodu mechanika maszyn rolniczych oraz okresy wykonywania takiej dorywczej pracy w okresie wakacji i ferii.

4. Naruszenie przepisu art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez niewłaściwą wykładnię polegającą na uznaniu, że praca wykonywana rzekomo przez odwołującego w okresie praktyk zawodowych w gospodarstwie rolnym ojca spełniała warunek stałej pracy w gospodarstwie rolnym w wymiarze 4 godzin, a nie była to doraźna pomoc w gospodarstwie rolnym ojca, o ile praca w tym gospodarstwie była wykonywana w formie praktyk zawodowych. Ewentualne praktyki zawodowe w związku z nauką zawodu mechanika maszyn rolniczych, których wymiar i zakres nie został ustalony w sposób pewny, nie mogą być uznane za pracę w gospodarstwie rolnym wykonywaną stale w wymiarze co najmniej 4 godzin dziennie, a nie za pracę wykonywaną dorywczo podobnie jak praca wykonywana w wakacji i ferie. Praktyki zawodowe osób uczących się w zawodzie mechanika maszyn rolniczych musiały obejmować także praktyczną naukę konserwacji i napraw sprzętu rolniczego, które w czasie pracy na niezmechanizowanym lub słabo zmechanizowanym indywidualnym gospodarstwie rolnym raczej się nie pojawiały lub pojawiały się sporadycznie.

5. Naruszenie przepisu art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych poprzez niewłaściwe jego zastosowanie oraz zaliczenie odwołującemu do wymaganych stosownie do

przepisu art. 184 ust. 1 pkt 2 tej ustawy na podstawie ww. przepisu okresów rzekomego wykonywania pracy przez odwołującego w gospodarstwie rolnym jego ojca w ramach praktyk zawodowych i w okresie wakacji i ferii.

6. naruszenie przepisów art. 184 ust. 1 pkt. 2 w zw. z art. 10 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2016 poz. 887) poprzez przyznanie odwołującemu się prawa do wcześniejszej emerytury mimo tego, że nie spełniał on warunku legitymowania się okresem 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych na dzień 31.12.1998 r.

Wskazując na powyższe podstawy apelacji organ rentowy wniósł o:

- skontrolowanie przez Sąd II instancji prawidłowości postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 10.08.2016 r., oddalającego wniosek o organu rentowego o zwrócenie się do Ministerstwa Edukacji Narodowej o udostępnienie, ewentualnie wskazanie miejsca publikacji programów nauczania i praktyk zawodowych dla uczniów zawodu mechanik maszyn rolniczych, w szczególności programu o symbolu cyfrowym 1 - 1.17 zatwierdzonego w dacie 28.05.1966 r. nr (...)4 1 11 0-21/66 oraz uwzględnienie przez Sąd Apelacyjny powyższego wniosku dowodowego i zwrócenie się do Ministerstwa Edukacji Narodowej we wskazanym zakresie;

- zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie odwołania oraz zasądzenie od odwołującego na rzecz organu rentowego zwrotu kosztów zastępstwa procesowego za I i II instancję.

Sąd Apelacyjny ustalił i zważył, co następuje:

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wbrew ustaleniom Sądu pierwszej instancji, prawidłowa ocena charakteru pracy wykonywanej przez wnioskodawcę E. O. w gospodarstwie rolnym ojca w okresie obowiązkowych praktyk zawodowych odbywanych w okresie nauki szkolnej prowadzi do uznania, że odwołujący E. O. nie legitymuje się wymaganym 25-letnim okresem składkowym i nieskładkowym, a więc nie spełnia wszystkich przesłanek z art. 184 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, niezbędnych do przyznania prawa do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych, co skutkowało w rezultacie oddaleniem odwołania od zaskarżonej decyzji z dnia 24 lutego 2016 r.

Przedmiotem sporu w rozpoznawanej sprawie było prawo E. O. do wcześniejszej emerytury na podstawie w art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszy Ubezpieczeń Społecznych (zwaną dalej: ustawą emerytalną). Zgodnie z tym przepisem, ubezpieczonym urodzonym po dniu 31 grudnia 1948 r. przysługuje emerytura po osiągnięciu niższego wieku emerytalnego (przewidzianego w art. 32, 33, 39 i 40), jeżeli w dniu wejścia w życie ustawy (tj. w dniu 1 stycznia 1999 r.) osiągnęli okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymaganym w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat - dla kobiet i 65 lat - dla mężczyzn oraz posiadają niezbędny okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27, tj. co najmniej 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn. Warunkiem uzyskania emerytury wcześniejszej jest również nieprzystąpienie do otwartego funduszu emerytalnego albo złożenie wniosku o przekazanie środków zgromadzonych na rachunku w otwartym funduszu emerytalnym, za pośrednictwem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, na dochody budżetu państwa.

Kwestią wymagającą rozstrzygnięcia w tej sprawie było jedynie ustalenie, czy ubezpieczony E. O. legitymuje się wymaganym co najmniej 25 – letnim okresem składkowym i nieskładkowych. Zakład Ubezpieczeń Społecznych w zaskarżonej decyzji uznał, że wnioskodawca na dzień 1.01.1999 r. udowodnił 23 lata 9 miesięcy i 24 dni okresów składkowych i nieskładkowych, a tym samym do uzupełniania tego stażu do wymaganego 25-letniego okresu brakowało 1 rok 2 miesiące i 6 dni. Zatem zasadnym było rozważenie możliwości zaliczenia okresów pracy w gospodarstwie rolnym, jako okresów uzupełniających ogólny staż pracy na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej. Zgodnie bowiem z treścią tego przepisu przy ustalaniu prawa do emerytury oraz przy obliczaniu jej wysokości uwzględnia się również, traktując je, z zastrzeżeniem art. 56, jak okresy składkowe, przypadające przed dniem 1 stycznia 1983 r. okresy pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, jeżeli okresy składkowe i nieskładkowe ustalone na zasadach określonych w art. 5 – 7 są krótsze od okresu wymaganego do przyznania

emerytury, w zakresie niezbędnym do uzupełniania tego okresu. Sąd Najwyższy wskazał, że jeżeli okresy z art. 5-7 przekraczają 15 lat w przypadku kobiety (20 lat w przypadku mężczyzny), to można je uzupełnić okresami rolniczymi, aby nabyć pełne uprawnienia emerytalne (wyroki Sądu Najwyższego: z 29 stycznia 2009 r., II UK 138/08, LEX nr 736734; z 24 września 2009 r. II UK 19/09, LEX nr 559947 i z dnia 11 stycznia 2011 r. I UK 246/10, LEX nr 738534).

Okoliczności faktyczne niniejszej sprawy, w tym rozmiar gospodarstwa rolnego ojca odwołującego, czynności wykonywane przez E. O. w spornych okresach w gospodarstwie rolnym ojca – ustalony w oparciu o zeznania świadków, zeznania odwołującego oraz zgromadzone w sprawie dokumenty - generalnie nie były sporne. E. O. w okresie od 1.09. (...) do 24.06.1972 r. był uczniem (...) Szkoły (...) w S. o kierunku mechanika maszyn rolniczych. Wnioskodawca zamieszkiwał wówczas w gospodarstwie rolnym ojca – S. O. położonym w obrębie wsi K. i wsi C., gmina S.. Gospodarstwo rolne należące do rodziców wnioskodawcy w okresie 1969 r. – 1975 r. miało powierzchnię około 9,42 ha (zaświadczenie wydane przez Starostwo Powiatowe w A. z 10.11.2015 r. – akta osobowe). W przedmiotowym gospodarstwie rolnym były prowadzone uprawy zboża, ziemniaków, warzyw oraz tytoniu. Hodowano w nim krowy, konie, trzodę chlewną, drób. W gospodarstwie mieszkali rodzice wnioskodawcy, trzech braci i dwie siostry odwołującego. Do momentu zakupu ciągnika w 1972 r., wszystkie prace w gospodarstwie rolnym były wykonywane ręcznie lub przy pomocy konia. Porządkując jednak stan faktyczny warto zwrócić uwagę, że Sąd I instancji błędnie przyjął, że odległość pomiędzy miejscem zamieszkania odwołującego, a szkołą w S. wynosi 35 km. Z przedstawionych rozkładów jazdy z 1996 r. na trasie S. – A. i A. – S. wynika, iż odległość ta wynosi łącznie 74 km. Odległość tą odwołujący pokonywał autobusem, a w okresach letnich motorem. Na drugim i trzecim roku nauki zmiana ulegał system nauczania poprzez podział tygodnia nauki na 3 dni zajęć teoretycznych i 3 dni zajęć praktycznych. Zajęcia teoretyczne odbywały się w szkole, natomiast obowiązkowe zajęcia praktyczne uczniowie odbywali generalnie w PGR, natomiast ci, których rodzice posiadali gospodarstwa rolne mogli je odbywać w rodzinnym gospodarstwie rolnym. Wprawdzie dyrektor Zespołu Szkół Centrum (...) w S. (k.17) nie potrafił na podstawie posiadanych dokumentów ustalić, w jakim okresie i wymiarze odbywały się praktyki zawodowe w indywidualnych gospodarstwach rolnych w trakcie nauki w Zasadniczej (...) w S. w zawodzie mechanika maszyn rolniczych, to jednak na podstawie zeznań świadka E. P. i odwołującego Sąd I instancji trafnie przyjął, iż jesienne zajęcia praktyczne odbywały się od połowy września do połowy listopada natomiast wiosenne - od kwietnia do czerwca. W tym zakresie Sąd Okręgowy nie naruszył art. 233 § 1 k.p.c. poprzez błędną ocenę tych zeznań. Jednak wątpliwości budzi uznanie przez Sąd Okręgowy za wiarygodne twierdzeń odwołującego, iż ojciec odwołującego uzyskał zgodę, aby wnioskodawca powyższe praktyki zawodowe odbywał w jego gospodarstwie rolnym. Zgodzić się bowiem należy z apelującym, że wnioskodawca kształcący się w zawodzie mechanika maszyn rolniczych nie mógł jedynie odbywać praktyk polegających na wykonywaniu prac rolniczych w gospodarstwie rolnym, ale w szczególności praktyki w warsztacie przy naprawie i konserwacji maszyn, które jak wynikało z zeznań świadka K. O. (k. 32) odbywały się na warsztatach szkolnych lub w PGR.

Ponadto mając na uwadze podniesione w apelacji zarzuty naruszenia art. 248 §1 k.p.c. w zw. z art. 217§ 3 k.p.c., art. 217 k.p.c. i art. 212 § 1 k.p.c. w zw. z art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Sąd Apelacyjny uwzględniając wniosek dowodowy organu rentowego zwrócił się do Ministerstwa Edukacji Narodowej o udostępnienie, ewentualnie wskazanie publikacji programów nauczania i praktyk zawodowych dla uczniów zawodu mechanik maszyn rolniczych, w szczególności programu o symbolu cyfrowym 1 - 1.17 zatwierdzonego w dacie 28.05.1966 r. nr (...)4 1 11 0-21/66. W odpowiedzi na powyższe Ministerstwo Edukacji Narodowej w W. poinformowało, iż nie posiada powyższego programu nauczania i praktyk zawodowych (k.72).

Sąd Okręgowy po przeprowadzeniu postępowania dowodowego uwzględnił odwołującemu do stażu pracy – jako okresy uzupełniające na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej, okresy wakacyjne w latach szkolnych 1970 i 1971 (4 miesiące), okresy praktyk zawodowych odbywanych przez wnioskodawcę w gospodarstwie rolnym ojca w latach 1970 – 1972 (łącznie 3 miesiące i 19 dni) oraz okres po zakończeniu nauki do momentu podjęcia pierwszego zatrudnienia od 23.06.1972 r. do 31.01.1973 r. (7 miesięcy 8 dni). Z takim stanowiskiem Sądu Okręgowego nie sposób się w pełni zgodzić. O ile Sąd Apelacyjny nie neguje możliwości zaliczenia odwołującemu jako okresów uzupełniających okresu pracy w gospodarstwie rolnym świadczonej podczas wakacji szkolnych oraz okresu po zakończeniu nauki w

szkole do czasu podjęcia pracy zawodowej, to takiego uwzględnienia nie można było dokonać co do okresów odbywania przez odwołującego praktyk zawodowych w trakcie trwania nauki szkolnej.

W ocenie Sądu Apelacyjnego Sąd Okręgowy nieprawidłowo przyjął, iż doraźna pomoc w pracach gospodarskich świadczona przez E. O. w okresie praktyk zawodowych odbywanych w czasie nauki zawodu mechanika maszyn rolniczych w okresach jesiennych (od kwietnia do czerwca) i wiosennych (od połowy września do połowy listopada) w latach 19710-1972 r. (przez 3 dni w tygodniu) wypełniała warunek stałej i systematycznej pracy w gospodarstwie rolnym w zakresie, w jakim wymaga tego prawidłowo przyjęta interpretacja art. 10 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. W konsekwencji, Sąd Okręgowy błędnie okres ten (łącznie 3 miesiące i 19 dni) zaliczył odwołującemu do ogólnego stażu składkowego i nieskładkowego, czym naruszył art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Należy podkreślić, że przepis art. 10 ust. 1 omawianej ustawy powinien być interpretowany i stosowany w sposób restryktywny. Dopuszcza on bowiem jedynie wyjątkowo i w ograniczonym zakresie, niezbędnym do uzupełnienia okresu składkowego i nieskładkowego wymaganego do przyznania emerytury osobom podlegającym ubezpieczeniu emerytalnemu określonego w przepisach systemu ubezpieczeń społecznych, możliwość traktowania okresów pracy w gospodarstwie rolnym jak okresów składkowych (vide: wyroki SN II UK 59/04 z 2004.12.03 OSNP 2005/13/195, I UK 166/05 z 2006.03.14 - LEX nr 375655). Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego, do stażu pracy uwzględnia się - jak okresy składkowe - nie okresy jakiegokolwiek pracy gospodarstwie rolnym, lecz tylko stałą pracę o istotnym znaczeniu dla prowadzonej działalności rolniczej. O stałości pracy w gospodarstwie rolnym decyduje gotowość do świadczenia jej na rzecz osoby bliskiej w wymiarze czasu stosownym do zakładanego przez rolnika prawidłowego funkcjonowania tego gospodarstwa zgodnie z jego strukturą, przy uwzględnieniu jego obszaru, liczby pracujących w nim osób oraz sprzętu rolniczego (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 4 października 2006 r., II UK 42/06, OSNP 2007 nr 19-20, poz. 292; z 17 października 2008 r., II UK 61/08, z 8 marca 2011 r., II UK 305/10, z 1 kwietnia 2015 r., I UK 292/14). W judykaturze kładzie się nacisk na stałość wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym, co nie musi jeszcze oznaczać codziennego wykonywania czynności rolniczych, ale gotowość (dyspozycyjność) do podjęcia pracy rolniczej, z czym wiąże się też wymóg zamieszkiwania osoby bliskiej rolnikowi co najmniej w pobliżu gospodarstwa rolnego. Tym kryteriom zazwyczaj odpowiada praca domownika rolnika, który świadczy określone prace stale (codziennie) w wymiarze nie mniejszym niż połowa etatu (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 1997 roku w sprawie o sygn. akt II UKN 96/96, OSNP 1997/23/473, lex numer 30567; z dnia 3 grudnia 1999 roku w sprawie o sygn. akt II UKN 235/99, OSNP 2001/7/236, lex numer 46347; z dnia 10 maja 2000 roku w sprawie o sygn. akt II UKN 535/99, OSNP 2001/21/650, lex numer 49141; z dnia 27 czerwca 2000 roku w sprawie o sygn. akt II UKN 612/99, OSNP 2002/1/21, lex numer 49904; z dnia 3 lipca 2001 roku w sprawie o sygn. akt II UKN 466/00, OSNP 2003/7/186, lex numer 76249). Ponadto przyjmuje się, że przesłanka zaliczenia do okresów składkowych okresu pracy w gospodarstwie rolnym w ilości odpowiadającej co najmniej połowie pełnego wymiaru czasu pracy wiąże się z poglądem, iż praca ta ma mieć charakter ciągły, co oznacza nastawienie ubezpieczonego na stałe świadczenie pracy w gospodarstwie rolnym i odpowiadającą temu nastawieniu niezmienną możliwość skorzystania z jego pracy przez rolnika, a negatywną przesłanką staje się doraźna pomoc w wykonywaniu typowych obowiązków domowych czy wykonywanie w gospodarstwie rolnym prac o charakterze dorywczym, okazjonalnie i w wymiarze niższym od połowy pełnego wymiaru czasu pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z 18 września 2014 r., sygn. I UK 17/14, LEX nr 1538420). Z ugruntowanego orzecznictwa wynika również, że doraźna pomoc w pracach przy prowadzeniu gospodarstwa rolnego świadczona sporadycznie w ciągu tygodnia, czy podczas ferii i świąt przez dziecko uczęszczające do szkoły ponadpodstawowej nie jest pracą w gospodarstwie rolnym, w rozumieniu powołanego art. 10 ust. 1 pkt 3 cytowanej ustawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 10 maja 2000 roku w sprawie o sygn. akt II UKN 535/99, OSNP 2001/21/650, LEX numer 49141; 13 stycznia 1998 r. w sprawie o sygn. akt II UKN 433/97, OSNP 1998/22/668, LEX nr 34200). Oznacza to, że w art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej chodzi nie o okresy jakiegokolwiek pracy w gospodarstwie rolnym rodziców, a jedynie stałą pracę o istotnym znaczeniu dla prowadzonej działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym, w którym osoba zamieszkuje lub ma możliwość codziennego wykonywania prac w gospodarstwie rolnym.

Zdaniem Sądu II instancji praca świadczona przez odwołującego E. O. w gospodarstwie rolnym w okresie odbywania praktyk zawodowych nie charakteryzuje się ciągłością w rozumieniu nastawienia odwołującego na stałe świadczenie pracy w gospodarstwie rolnym (gotowością do jej świadczenia oraz dyspozycyjnością) i odpowiadającą temu nastawieniu niezmienną możliwością skorzystania z jego pracy przez rolnika. Aby uznać pracę odwołującego w spornych okresach za stałą i o istotnym znaczeniu dla prowadzonej działalności rolniczej, odwołujący powinien świadczyć ją (lub pozostawać w gotowości do świadczenia) stale, codziennie, a nie przez 3 dni w tygodniu. Jak wynika z ustaleń faktycznych sprawy, wnioskodawca przez pozostałe 3 dni w tygodniu uczęszczał na zajęcia szkolne do szkoły położonej 70 km od miejsca zamieszkania, a więc w tych dniach nie był w stanie realnie wykonywać pracy w gospodarstwie rolnym w wymiarze co najmniej 4 godzin dziennie, ani nie pozostawał w gotowości do jej wykonywania. Zatem w ocenie Sądu Apelacyjnego praca wykonywana w gospodarstwie w okresach odbywania przez odwołującego praktyk zawodowych miała charakter doraźnej pomocy, wykonywanej dorywczo i okazjonalnie w ciągu tygodnia, a nie stałej codziennej aktywności przy pracach rolniczych. Praca taka jest wykonywana w okresach 3-dniowych zwolnień od teoretycznych zajęć szkolnych i - zdaniem Sądu Apelacyjnego – okresy te są zbyt krótkie, aby uznać, że pracę wykonywaną wówczas w gospodarstwie charakteryzuje przymiot ciągłości, dodatkowo nie ma ona wystarczająco zorganizowanego charakteru oraz nie stwarza rolnikowi wystarczającej możliwości wykorzystania pracy osoby przebywającej w tym czasie w gospodarstwie. W rezultacie wykonywaniu pracy w gospodarstwie rolnym jedynie przez 3 dni w tygodniu, przy uwzględnieniu, że pozostałe 3 dni odwołujący uczestniczył w zajęciach szkolnych w (...) Szkole (...) nie można przypisać cechy stałości. Charakter tej pracy odpowiada doraźnej pomocy w wykonywaniu typowych obowiązków domowych, zwyczajowo wymaganych od dzieci rolnika.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego podkreślenia wymaga również fakt, iż E. O. kształcił się w zawodzie mechanika maszyn rolniczych, a więc najistotniejsze znaczenie w praktycznej nauce tego zawodu miały niewątpliwie praktyki w warsztacie przy naprawie i konserwacji maszyn rolniczych. Powyższa okoliczność stoi na przeszkodzie uznaniu, iż odwołujący w okresie zaplanowanych praktyk zawodowych przez cały ich okres mógł wykonywać prace rolnicze w gospodarstwie rolnym ojca. Zwłaszcza, że z okoliczności sprawy wynikało, iż gospodarstwo rolne ojca odwołującego nie było zmechanizowane (dopiero w 1972 r. został zakupiony traktor) i generalnie odwołujący nie miałby styczności z maszynami rolniczymi.

Reasumując, w ocenie Sądu Apelacyjnego Sąd Okręgowy dokonał błędnej interpretacji art. 10 ust. 1 pkt 3 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, uznając, że pomoc w pracach gospodarskich w trakcie praktyk zawodowych odbywanych przez odwołującego w okresach wiosennych i jesiennych przez 3 dni w tygodniu spełnia kryterium stałości pracy w gospodarstwie rolnym. Wprawdzie E. O. posiadał status domownika z art. 6 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, gdyż ukończył 16 lat, zamieszkiwał na terenie gospodarstwa rolnego ojca, pozostawał we wspólnym gospodarstwie domowym z rolnikiem, ale nie wykonywał stałej i systematycznej (codziennej) pracy w wymiarze co najmniej 4 godzin dziennie w tym gospodarstwie rolnym.

W świetle powyższego zdaniem Sądu drugiej instancji brak było podstaw do zaliczenia wnioskodawcy E. O. jako okresów uzupełniających ogólny staż pracy, okresów pracy w gospodarstwie rolnym ojca w czasie odbywania praktyk zawodowych w latach 1970-1972 (łącznie 3 miesiące i 19 dni). Mając na uwadze powyższe rozważania, Sąd Apelacyjny uznał, iż wnioskodawca nie wykazał wymaganych 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych. W związku z czym nie została przez niego spełniona jedna z przesłanek niezbędnych do otrzymania prawa do emerytury. Stąd też rację ma apelujący, iż Sąd Okręgowy naruszając przepis art. 184 ust. 1 pkt 2 w zw. z art. 10 ust. 1 pkt. 3 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nieprawidłowo przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury od dnia 26 listopada 2015 r.

W tym stanie rzeczy, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie E. O. od decyzji organu rentowego.

Orzekając od kosztach procesu, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 102 k.p.c. odstąpił od obciążania E. O. kosztami zastępstwa procesowego organu rentowego za obie instancje. Zgodnie z tym przepisem w wypadkach szczególnie uzasadnionych Sąd może zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami.

Przy ocenie przesłanek wskazanych w tym przepisie, Sąd Apelacyjny wziął pod uwagę charakter niniejszej sprawy i aktualną sytuację majątkową odwołującego (odmowa przyznania świadczenia emerytalnego).